

03.05.2015

Το κράτος μέσα από άλλη οπτική

Η Μαριάννα Ματσουκάτο είναι καθηγήτρια Οικονομικών στο Σάσεξ.

«Ποτέ δεν ήταν πιο αναγκαίο από σήμερα να αναρωτηθούμε για τον ρόλο του κράτους στην οικονομία – ένα καινούριο θέμα από την εποχή που ο Adam Smith έγραφε το έργο του *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776)», γράφει στον πρόλογο του βιβλίου της «Το επιχειρηματικό κράτος. Ανατρέποντας τους μύθους» η Μαριάννα Ματσουκάτο (Marianna Mazzucato), καθηγήτρια Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Σάσεξ, ανοίγοντας μια συζήτηση που στην Ελλάδα μάς αφορά με πολλούς και διαφόρους τρόπους, αφού ένα τεράστιο μέρος της κρίσης οφείλεται στη διεστραμμένη σχέση που διατηρούν διαχρονικά τόσο η πολιτική όσο και η επιχειρηματική ελίτ με την έννοια «κράτος». Συνεχίζει η Ματσουκάτο: «Αυτό συμβαίνει επειδή στα περισσότερα μέρη του κόσμου είμαστε μάρτυρες μιας εκτεταμένης απόσυρσης του κράτους, όπως αυτή έχει δικαιολογηθεί με όρους μείωσης του χρέους και –ίσως πιο συστηματικά– με όρους σχετικούς με την επιδίωξη να καταστεί η οικονομία πιο «δυναμική», «ανταγωνιστική» και «καινοτομική». Η επιχείρηση είναι αποδεκτή ως η δύναμη της καινοτομίας, την ίδια ώρα που το κράτος επιλέγεται για τον ρόλο της δύναμης της αδράνειας, που είναι αναγκαία για τα «βασικά», αλλά πολύ μεγάλη και βαριά για να είναι η δυναμική μηχανή».

Σήμερα η «Κ» προδημοσιεύει ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα από το βιβλίο της Ματσουκάτο, το οποίο ακολουθεί παρακάτω. Το βιβλίο θα κυκλοφορήσει αυτή την εβδομάδα από τις εκδόσεις «Κριτική», σε εισαγωγή - επιμέλεια του Γιάννη Καλογήρου και μετάφραση του Πέτρου Παπαζαχαρίου.

Σταθερότητα

Όταν το κράτος οργανώνεται αποτελεσματικά, το χέρι του είναι σταθερό αλλά όχι βαρύ, παρέχοντας το όραμα και δίνοντας τη δυναμική ώθηση (όσο και κάποια «σκουντήματα» – αν και τα σκουντήματα δεν φέρνουν την επανάσταση της πληροφορικής του χθες ούτε την πράσινη επανάσταση του σήμερα) για να συμβούν πράγματα που αλλιώς δεν θα είχαν συμβεί. Τέτοιες ενέργειες αποσκοπούν στην ενίσχυση της τόλμης των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Και αυτό απαιτεί να μην αντιλαμβανόμαστε το κράτος ούτε ως «ανακατωσούρη σε ξένες υποθέσεις» ούτε ως έναν απλό «φορέα διευκόλυνσης» της οικονομικής μεγέθυνσης. Είναι ένας βασικός εταίρος του ιδιωτικού τομέα – και πολλές φορές είναι ο πιο τολμηρός, αυτός που εκουσίως αναλαμβάνει εκείνους τους κινδύνους τους οποίους η επιχείρηση δεν θα αναλάμβανε. Το κράτος δεν μπορεί και δεν πρέπει να υποκλίνεται εύκολα σε ομάδες συμφερόντων που το προσεγγίζουν για να ζητήσουν παροχές, για προσοδοθηρία και για περιττά προνόμια, όπως είναι οι φορολογικές περικοπές. Θα πρέπει, αντιθέτως, να επιζητεί τη συνεργασία με εκείνες τις ομάδες συμφερόντων με τις οποίες θα εργαστεί δυναμικά στην αναζήτηση της οικονομικής μεγέθυνσης και της τεχνολογικής αλλαγής.

Κράτος - επιχειρηματίας

Η κατανόηση της μοναδικής φύσης του δημόσιου τομέα –πέρα και πάνω από την πρόσληψή του ως μιας αναποτελεσματικής «κοινωνικής» εκδοχής του ιδιωτικού τομέα– επηρεάζει τη φύση των συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που αναδύονται, καθώς και την «ανταμοιβή» που το κράτος θεωρεί δίκαιο να αποκομίσει. Ένα Κράτος στον ρόλο του επιχειρηματία δεν «απομειώνει» απλώς «τον κίνδυνο» του ιδιωτικού τομέα, αλλά οραματίζεται στον χώρο κινδύνου και λειτουργεί τολμηρά και αποτελεσματικά στο εσωτερικό του για να κάνει πράγματα να συμβούν. Πράγματι, όταν λείπει η αυτοπεποίθηση στο κράτος, αυτό είναι πιο πιθανό να «αιχμαλωτιστεί» και να υποκύψει σε ιδιωτικά συμφέροντα. Όταν το κράτος δεν αναλαμβάνει ηγετικό ρόλο, μετατρέπεται περισσότερο σε ένα φτωχό μιμητή των συμπεριφορών του ιδιωτικού τομέα, παρά σε μια πραγματικά εναλλακτική επιλογή. Και οι συνήθεις επικρίσεις κατά του κράτους (ως βραδυκίνητου και γραφειοκρατικού οργανισμού) είναι πιο πιθανό να αφορούν χώρες που το παραμερίζουν, ώστε να αρκестεί σε έναν καθαρά «διοικητικό» ρόλο.

Έτσι, το να μεταχειρίζεσαι το κράτος ως δυσκίνητο και ικανό μόνο να διορθώνει τις «αποτυχίες της αγοράς» είναι μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Ποιος θα ήθελε να δουλέψει στον κρατικό τομέα εάν είναι έτσι όπως τον περιγράφουν; Και είναι, άραγε, μια σύμπτωση ότι το πρόβλημα της «επιλογής νικητών» –ο φόβος ότι το κράτος είναι ανίκανο να λάβει τολμηρές αποφάσεις στην κατεύθυνση της αλλαγής– συζητείται ιδιαίτερα σε χώρες που δεν έχουν ένα επιχειρηματικό όραμα για το κράτος, εκεί δηλαδή όπου το κράτος κάθεται στο «πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου» και μετά εγκαλείται αμέσως μόλις κάνει ένα λάθος; Οι μείζονες κοινωνικο-οικονομικές «προκλήσεις», όπως είναι η κλιματική αλλαγή και η δημογραφική «γήρανση», απαιτούν ένα ενεργητικό κράτος, κάνοντας πιο σημαντική από ποτέ άλλοτε την ανάγκη για μια καλύτερη κατανόηση του ρόλου του στις συμπράξεις του με τον ιδιωτικό τομέα (Foray κ.ά. 2012).

Στο εξώφυλλο του βιβλίου απεικονίζονται ένα λιοντάρι και μια γάτα. Ποιο από τα δύο έχει «ζωώδη ένστικτα» (η διάσημη ρήση του Κέινς) και ποιο είναι εξημερωμένο κατοικίδιο και «καθυστερεί» λόγω της παθητικότητάς του; Ποιο είναι το κράτος; Ποια είναι η επιχείρηση; Αυτό το ερώτημα θα μπορούσε να είναι μια μεγαλοποιημένη διχογνωμία, αλλά είναι κάτι που χρειάζεται μελέτη γιατί, όπως θα υποστηρίξω, έχουμε κατ' εξακολούθησιν τραφεί με την ακριβώς αντίθετη εικόνα: ενός επιχειρηματικού τομέα που βρυχάται και ενός γραφειοκρατικού κρατικού τομέα που γουργουρίζει. Ακόμη και ο Κέινς, συζητώντας για την πτητικότητα (μεταβλητότητα της τιμής της μετοχής και επομένως και της χρηματιστηριακής αξίας) της ιδιωτικής επιχειρηματικής επένδυσης, τροφοδότησε αυτήν την αντίθεση μιλώντας για «ζωώδη ένστικτα» που καθοδηγούν την επιχειρηματική επένδυση – δίνοντας την εικόνα του λιονταριού που βρυχάται. Αλλά σε μια εμπιστευτική επιστολή του στον Ρούζβελτ μίλησε επίσης για την επιχείρηση ως «κατοικίδιο ζώο»: «Οι επιχειρηματίες έχουν ένα διαφορετικό σύνολο από αυταπάτες σε σχέση με τους πολιτικούς και γι' αυτό απαιτούν διαφορετικό χειρισμό. Σε κάθε περίπτωση, είναι αρκετά ηπιότεροι από τους πολιτικούς, σαγηνεύονται και τρομοκρατούνται ταυτόχρονα από την αίγλη της δημοσιότητας, εύκολα πείθονται να είναι «πατριώτες», είναι αμήχανοι, σασιτισμένοι, πράγματι τρομοκρατημένοι, αλλά και πάλι πολύ ανήσυχοι για να έχουν μια χαρωπή ματιά στα πράγματα, μάλλον ματαιόδοξοι αλλά και καθόλου σίγουροι για τον εαυτό

τους, παθητικά ανταποκρίνονται σε μια ευγενική κουβέντα. Θα μπορούσατε να κάνετε ό,τι θέλετε με αυτούς, εάν τους μεταχειρίζοσασταν (ακόμα και τα μεγάλα κεφάλια) όχι ως λύκους ή τίγρεις, αλλά ως κατοικίδια από τη φύση τους ζώα, ακόμη και εάν είχαν κακοανατραφεί και δεν είχαν εκπαιδευτεί όπως θα θέλατε. Είναι λάθος να νομίζουμε ότι είναι πιο ανήθικοι από τους πολιτικούς. Εάν τους χειριστείτε στη δύστροπη, πεισματάρικη, τρομοκρατημένη διάθεση στην οποία τα κακοαναθρεμμένα κατοικίδια ζώα είναι τόσο ικανά, τα βάρη του έθνους δεν θα μεταφερθούν στην αγορά. Και στο τέλος η κοινή γνώμη θα μεταστραφεί υπέρ τους» (Κέινς, 1938).

Πράσινη επανάσταση

Αυτή η θεώρηση των επιχειρήσεων όχι ως τίγρεων και λιονταριών, αλλά ως γατιών, σημαίνει ότι το κράτος δεν είναι σημαντικό μόνο για τους συνήθεις κείνσιανούς αντικυκλικούς λόγους –για να παρεμβαίνει όταν η ζήτηση και η επένδυση είναι πολύ χαμηλές–, αλλά και για να διαδραματίσει τον ρόλο των αληθινών τίγρεων σε κάθε στιγμή του επιχειρηματικού κύκλου. Πουθενά αλλού δεν είναι αυτό πιο αληθινό απ' ό,τι στον κόσμο της καινοτομίας, όπου η αβεβαιότητα είναι τόσο υψηλή. Πράγματι, η πράσινη επανάσταση που απογειώνεται σε όλο τον κόσμο συμπίπτει με μια περιβαλλοντική κρίση (και στην πραγματικότητα οι σχετικές κυβερνητικές επενδύσεις πηγαίνουν πολύ πίσω στον χρόνο). Αλλά ακόμη και εάν σήμερα βιώνουμε μια περίοδο οικονομικής άνθησης, δεν θα βλέπαμε αρκετές επενδύσεις σε ριζικές πράσινες τεχνολογίες εάν δεν είχαμε το κράτος. Ακόμη και κατά τη διάρκεια μιας ταχείας και διατηρήσιμης οικονομικής μεγέθυνσης, οι περισσότερες επιχειρήσεις και τράπεζες θα προτιμούσαν να χρηματοδοτήσουν οριακές καινοτομίες χαμηλού κινδύνου, αναμένοντας από το κράτος να βάλει τη σφραγίδα του στην ανάπτυξη πιο ριζικών καινοτομιών.